

PERIODULU II.

DE LA STABILIREA EGALITĂȚII POLITICE ÎNTRE CLASE PÊNĂ LA
CADEREA REPUBLICEI 866—30

TIMPULU CUCERIRILORU SI ALU REVOLUTIUNILORU INTERNE.

TIMPULU CUCERIRILORU

Curându după adoptarea legiloră lui Liciniu, se arătară consecințele concordiei civile căreia Camilū îi rădicase unū templu (Concordia). Prin resbelele samnite Romanii începură unū șirū de cuceriri, mai întâiū în intrulū Italiei, pe urmă afară din ea, în insule și pe țărmurile mediterane.

I. CUCERIREA ITALIEI MEDIE ȘI SUDICE.

1. Resbelele Samnite. (342—290). Tóte resbelele purtate de Romani pêne acuma avură de scopū apărarea independinței Romei contra popórelorū vecine; érá resbelele cu popórele Italiei meție, cari durară 50 de ani și mai bine, prepărará calea Romanilorū spre cucerirea Italiei întregi. Aceste resbele sunt cunoscute sub numele de *resbelele samnite*, de și împreună cu Samniții se luptară contra Romei și alte popóre aliato lorū, mai cu sémă Latinii și Etruscii. Samniții, unū poporū numerosū și resbelicū, care locuia în părțile muntóse ale

Italiei meșie și sudice, erau nise păstori selbatici, inimici ai agriculturii și a vieții cetățene. Ascunzându-se în locuri fortificate de însăși natura, ei nu aveau cetăți, și chiar le desprețuia. Inse cu înmulțirea populației fenețele strîmtorindu-se, acești munteni începură a-și căuta pământuri nouă și năvăliră asupra Capuei, cea mai înfloritoare politie din fertila Campania. Locuitorii Capuei cerură ajutoriul Romanilor sub acororă protecție se puseră. Romanii vëndu pentru prima dată țera cea frumoasă a noilor loră supuși primiră resbelul cu bucurie. De trei-oră Samniții începură a se bate cu îndărătnicie contra Romei, și de trei-oră fură bătui, cu totă ajutoriul ce li-au dată mai înteu Latini, apoi Etruscii: locurile tari fură luate și arse era locuitorii se refugiară prin crăpăturile Apeninilor. Romanii ocupară Samnium, Latium și provinciile orientale ale Italiei sudice: Resbelele samnite se potă numi, cu dreptă cuvânt, periodul eroic al Romanilor, cari înfrumusețară întreprinderile eroilor loră cu cele mai fantastice imaginații poetice. Așa Manliu Torquată își ucide fiulă pentru că s'a bătută cu inamiculă contra ordinulă se; integrulă și virtuosulă Curii Dentată respinge presentele avute cu cari voia Samniții să-lă cumpere; Curtiă se aruncă, pentru salvarea patriei în abisulă ce se deschisese în piață; cei două Decii (tatălă și fiulă) își sacrificară viața pentru patriă.

2 Resbelul Romaniloră cu Tarentinii și cu Pyru regele Epirului (281—272.) Supunerea Samnițiloră ațită în Romanii dorința de a supune și Italia sudică, a căruia țermuri erau acoperite cu poliții grece avute și industriose. Mai cu sémă înfloriă din aceste poliții Tarentulă, cari privia cu invidie crescerea puterii romane în Italia, și căuta ună pretestă pentru a începe resbelă cu Roma. Acestă pretestă de și neînsemnată, se ivi în curândă: câte-va vase romane fură prinse și

inecate de Tarentini. Senatulü romanü trämise ambasadorii la Tarentü pentru a cere satisfaciune; inse ambasadori furä maltrataü de către unü tarentinü in risulü a tötei adunäri tarentine: „Rideü, äise romanulü maltratatü, in curändü veü plänge, pentru că Romanii vorü spala ultragiulü făcutü mie in sângele vostru.“ In urmarea acesteia fu declaratü resbelü Tarentului care, de üi erä avutü in bani, nu avea inse armatä, üi de aceea fu nevoitü a cere ajutorulü lui Pyru regele Epirului, pe care-lü atrase cu ideea mägulitöre cä va supune uörü üi curändü tötä Italia, profitändü de ura generalä a turorü popórelorü contra Romei. Tënérulü Pyru comandantü bravü üi generosü, erä mai multü unü aventurierü de cätü un rege prudente. Propunerea Tarentinelorü mäguliä ambiüionea sa, pasiunea cätre resbelü üi planurile séle imense, cu atätü mai multü cu cätü întreprinderile lui Alexandru Macedoneanulü care nu de multü murise, invértiä capulü tuturorü aventurierilorü de-pe-atunci. Pyrü trämise mai întâiü la Tarentü 3000 soldaü sub-conducerea lui Cineas, discipolulü lui Demosthene, totü aña de elocinte ca üi dascälulü seü, üi in urmă veni üi elü cu 28,000 üi cu 20 de elefanü. Romanii pënë atunci nu se luptaserä incä cu unü inamicü aña de periculosü, care erä educatü in scóla lui Alexandru celü Mare. In adevörü cä in prima întâlnire, la Heraclea, Romanii speriaü de elefanü furä bätuü, de üi se ünurä intr'atäta in cätü insuü Pyrü äise dupä batae cä: „Cu aña soldaü eu äü cucerü lumea üi cä lumea ar apärtinea Romanilorü dacä eu li-äü fi comandante“! In urmarea acestei victorii toü Samnitiü se rescularä contra Romei, unde Pyrü trämise pe Cineas ca sä inchee pace cu condiüionea cä Romanii sä recunóscä independinüa Italiei sudice. Senatulü Romanü atrasü de elocinüa lui Cineas, era gata sä priméscä propunerile lui Pyrü cândü de o datä veni in

senatū bĕtrĀnului ŝi orbulū Apiu Claudiu care ĩnfruntă pe senatori pentru slăbăciunea lorū, ĩnterupse negociaŭionile ŝi ordonă a spune lui Pyrū cā numai după părăsirea Italiei pōte să spere cā va cāpĕta pace. Cineas minunāndu-se de aceasta, spuse lui Pyrū la ĩntōrcere cā, senatulū romanū i s'a pārutū asemenea unei adunări de zei.

Īn anulū urmātoriu Pyrū mai bātū ĩncă o dată pe Romanī, ĩnse acĕstă victoriă ilū costă multū: elū singurū zise cā, de va mai purta ĩncă doue victorii de aceste, se va ĩntōrce a-casă fōră soldaŭi. Neputĕndū pleca ĩn parte-ī pe Fabriciu care venise pentru a rescumpera prisionierii, Pyru mai trāmise ĩncă odată pe Cineas la Roma spre a negocia de pace, dar ĩn deŝertū. O nouă mirare frapă pe Pyru cāndū consululū Fabriciū ĩi trāmise mediculū care propunea Romanilorū ca sĕ-lū otrăvescā. Mai uŝorū se pōte abate sōrele din calea sa de cātū Fabriciu din calea virtuŭii, ŝise Pyru, ŝi ĩntōrse prisionierii romanī fōră rescumpĕrare. Totū-o-dată convingĕndu-se cā este cu nĕputinŭă a ĩvinge pe Romanī, se duse la alū treilea anū alū resbelului ĩn Sicilia, unde-lū chieamā Syracusenii contra Cartagine-
nilorū. Dar ŝi aci victoriele sĕle aduseră puŭinū profitū. După trei ani se rearĕtā ĩn Italia, ĩnse noroculū ilū părăsi. Romanii ilū ĩntimpinară fōră fricā, ilū bāturā definitivū, ŝi-lū nevoirā a se ĩntōrce ĩn Epirū. După ĩndepartarea sa, Tarentulū fu nevoitū a se trada Romanilorū ŝi ĩmpreună cu elū tōtă Italia sudicā. Din timpulū supunerii Tarentului civilisaŭiunea grĕcā ĩncepe a strebate ĩn Roma.

(Cartaginei)

II. RESPÂNDIREA DOMNIRII ROMANE AFARA DIN ITALIA.

1. Primulu resbelu punicu. (264—241 a. Chr.).
Tôte resbelele purtate pêne acuma de Romani, se potù privi ca o pregătire cătră marea luptă cu Cartageninii, cunoscută în istoriă sub numele de *trei resbele punice*. Durata acestorü resbele, însemnătatea lorü pentru lumea vechiă, mișlocele colosale ce s'aũ întrebuințatü din ambe părțile, și ómenii mari cari s'aũ arėtatü în această epocă, tôte aceste daũ resbelelorü punice unü interesü deosebitü.

Pêne la resbelele punice Romanii avură fórte pucine relațiuni cu Cartageninii,¹ și numai după cucerirea Italiei se întâlnește cu inimiții în insula Sicilia. Aci în acestü timpü rolulü principalü îlũ avea colonia grėcã Syracusa. Syracusenii tindeau a cuprinde tótã insula dar aflarã rivali în Cartagenini, cari tindeau la același scopü. În contra acestora chemarã Syracusenii pe Pyru din Italia, care nu li putü ajuta întru nimicü și care pãrãsindü Sicilia ñise: „Ce câmpü frumosü de batae lãsãmü Romanilorü și Cartageninilorü,“¹ Cuvintele lui se implinirã curãndü pentru că Romanii ocupãndü Tarentulü și Grecia Mare, nu puturã remãne îndeferinți la ocuparea Sicilieii de Cartagenini, a acesteii insule care erã grãnarulü Italiei, și prin urmare resbelulü d'entre aceste doue națiuni deviniã inevitabilü, numai pretestulü lipsiã. Acestü pretestü îlũ procurarã Mamertiniü,

¹ Istoricul Polybe reportezã că Romanii s'arũ fi întâlnitü pe marea cu Cartageninii încă din timpulü regilorü. Acestü istoricü produce chiar trei tratate închiete între aceste națiuni, din cari celü anteiu în anulü căderii regilorü, care este celü mai vechiü documentü alü republicei romane.

(Nota editorului)

nise pirați cari năvăliră asupra politiei Messina, posesiune a Syracusenilor, o luară și începură a devasta insula. Hieron regele Syracusei, care avea o puternică armată, îi bătă și li-ar fi luată Messina dacă Cartaginenii sub cuvântu că ajutū pe Mamertini, nu s'ar fi întăritū în ea. Atunci Mamertini, cari se temeă egalū și de Cartagineni și de Hieron, cerură ajutorulū Romanilor. Senatulū romanū la începutū se rușină a susține cauza unor pirați, înse frica împuternicirii Cartaginenilor prevală asupra rușinii. Consululū Apiu Claudiu trecū cu o armată strimțorea Messina, bătū pe Cartagineni și pe Hieron, luă Messina, forță pe Hieron a încheia o alianță cu Roma, bătū încă odată pe Cartagineni, luă cetatea Agrigentulū, și se întorse gloriosū la Roma. Acestū avantajū făcū pe Romani a crede că ar putē cuprinde tōtă insula, înse spre acestū finitū le trebuia putere maritimă, fōră carea eră imposibilū resbelulū cu unū statū maritimū.

În douē luni Romani își construiră a flotă întręgă și o dădură sub comanda consululū Duiliu. Duiliu inventă o mașină cu care, prin ajutorulū unor cărlige de ferū, atrăgea lūngă vasele sēle pe cele inimice, și prefăcea astū-feliū resbelulū maritimū în resbelū de uscatū. Duiliu purtă o strălucită victorie asupra flotei cartaginene, carea causă unū mare entusiasmū la Roma. Consululū învingētorū avū primulū triumfū maritimū: în onōrea lui fu rēdicată o colōnă, îmfrumusețată la basă cu cărmele vaselorū luate de elū de la inimicū, și totū dé-una cândū se înturnă sēra a casă eră însoțitū de unū omū care purtă o torciă, și de unū musicantū care cāntă în flautū. Încuragiați de triumfulū maritimū, Romani se determinară a strāmuta tētrulū resbelului în Africa. Consululū Regulū, bătēndū încă odată flota cartaginenă, trecū în Africa și, devastāndū țermurile Cartaginei, propuse pace inimicului cu

condițiunile cele mai grele. Cartagenienii refuzară pacea și cu conlucrarea unei armate spartane, carea li venise în ajutoriu, bătură pe Romani și făcură prizonieru pe Regulă. Ne căutându la acestu succesu, puterile Cartagenienilor erau atâtu de secate, în cătu trâmiseră la Roma spre negociare pe Regulă, făcându-lu a-și da cuvântulu de onore să se întórne la Cartaginea dacă negociațiunile voru fi desavantagiöse. Toți istoricii vechi afirmă că Regulă îndemnă pe senatü se continue resbelulu, și că, credinciosu cuvântulu datu, se întórse la inimici cari-lu dădură morțiü.

După aceea, timpü de optü ani, Romanii avură nu mai nenorociri în Sicilia și perdură patru flote, cari fură ruinate parte de faimosulu generalü cartaginenu Amilcar, parte de furtuni. Înse Romanii nu se descuragiară și unulü din consulü bätü pe Amilcar, luă Cartagenienilorü posibilitatea de a mai continua resbelulu și li prescrise condițiunile păcii. Cartagenienii se invoiră a evacua Sicilia și insulele mici vecine; a plăti Romei 2000 talanți¹ în timpü de 10 ani, și a libera pe toți prizonierii romani förä rëscumpërare. Astü-feliü Sicilia deveni provincia romană; Corsica și Sardia deveniră mai pe urmă.

Alu doilea resbelu punicu. (218—202 a. Chr.).

Pacea cu care se fini primulü resbelü punicü, sădi în Cartageneni o ură ne împacată contra Romanilorü, érá cestorü din urmă li crescü mândria și ambițiunea: fiecare romanü gândiá că nu este nici o putere carea să li resiste. In urmarea acestei convicțiuni, Romanii de abia finindü primulü resbelü punicü, intrară în resbelü cu piratiü din Ilyria și cu Galii din nordulu Italiei. Resbelulu din urmă dădu Romanilorü Italia nordicá, declarată de provincia romană sub numele de *Galia Cisalpină*.

¹ Unü talentü valorá cam 5500 franci.

Intre aceste și Cartagenieni nu remaseră nelucrători : faimosul lor general Amilcar, voindă a remunera perderea Siciliei și a Sardiniei începă cucerirea Spaniei, carea abundă în mine de aură și de argintă. Romanii, ocupați în resbelulă cu Galii, nu putură să-î impedece, ci numai îi obligară a nu-și lăși cuceririle mai departe de Saguntă. Romanii nu finiseră încă resbelulă cu Galii cândă Cartagenieni să întăriră definitivă în Spania și comanda armateloră loră de aci trecă în mânele lui Anibal, fiulă lui Amilcar, ună tănără ca de douedeci de ani. Anibal avea numai dece ani la finea primului resbelă punică, cândă tată-seu îl silă a jura o ură neimpacată Romei. La treispredece ani a etății părăsi patria, asociă pe tată-seu în resbelulă spaniolă și, educată astă-feliu în lagără, îndrăgi resbelulă, studiă tôte amănunțimile tacticei militare, și-și căpătă amorea soldațiloră cari îl adoraă. Credinciosă jurământului seă, Anibal se decise a esecuta marile planuri ale părintelului seă, și în contra tractatului cu Romanii asediă Saguntulă, îl luă și-lă dărimă pënë în temelie. Romanii trămiseră pe Fabiū ca să cëră de la senatulă cartagenenă pe Anibal ca violatoră ală dreptului publică. Senatulă respunse că chiar de ar vre nu pôte face acēsta ; atunci Fabiū îndoină pōla togei, o arată și dăse : „Amă adusă aci pace și resbelă, alegeți!“ Cartagenieni respunseră : „Alege singură“, și elă scuturândă pōla strigă : Resbelă.

Gândindă că resbelulă se va purta în Spania și Africa, Romanii trămiseră într'acolo două armate, înse se înșelără, pentru că Anibal formă ună altă plană de resbelă. Elă se determină a nimici Roma și a stremuta resbelulă în Italia, trecendă peste Pyrenei și Alpi, prin pământurile diferiteloră popore barbare. Lăsândă în Spania pe frate-seu Asdrubal, Anibal porni din Spania cu 60,000 ómenī și 70 de efanți, trecă Pyrenei, învinse și împrăsciă poporele inimice din Galia, trecă Rona

și cătră tómnă ajunse la pólele Alpilorú. Drumurile erau acoperite dejă cu ométú; popórele selbatice impedicaú drumulú Cartagenilorú; ómeni, cai, elefanții, adese se prebușiaú în abisú: cu aceste greutăți se luptă Anibalú noue țile pêne ajunse în vârfulú Alpilorú. Aci oprindu-se puçinú pe vârfulú miculú Sen-Bernardú consolá și incuragiá soldații sei, arétându-li frumósele văi ale Italiei și loculú unde se aflá Roma, scopulú espedițiunii lorú. Coboritulú de pe munți fu mai reú de câtú suitulú: ométulú astupá adese drumulú; Anibal fu nevoitú a-și face o cale nouă peste stânci, și în fine după cincí luni de la eșirea din Spania, ajunse în văile Italiei nordice, numai cu jumătate din armata cu care plecase, și aceea obosită cu totulú: cai și elefanții abia se mișcaú de fóme.¹

In văile Italiei nordice se dădură bătălii sângeróse: Anibal sfărimá aci doué armate romane (lúngă Ticinú și Trebia), și-și făcú planulú a strebate în Etruria prin munții Apenini. Țile și nopți întregi merserá soldații lui prin apă pêne la bréú; elú însuși perdú unú ochiú în acestú mersú din cauza multei privigheri și a nopților umede. In Etruria Romanii voirá a-lú oprí, înse furá sfărimați din nou lúngă laculú Trasimenú. O témă panică se respândi prin Roma: senatulú deliberá trei țile főră a găsi unú mișlocú pentru salvarea patriei, care nu avea nici armată nici consuli. In fine poporulú alese de dictatorú pe Fabiú Maximú, supranumitú pentru tactica sa militară Cunctatorú. Acesta se convinse că cu Anibal nu trebuie a risca bătălii decisive, și de

¹ Coborítadu-se în Galia Cisalpină, Anibalú pentru a asigura populațiunile indigene, și a le trage în partea lui, făcú cu Galii unú tractatú memorabilú prin singularitatea lui: se învoi ca tóte neoișlegerile dintre Galii și Cartageneni, să fie supuse la decisiunea femeilorú gale.

aceea se mărgini numai în a-lu hărțai, ferindu-se de bătaia acolo unde Anibalu voia să se bată, și strimtorindu-lu acolo unde elu nu-lu așteptă. Astu-feliu de resbelu nu plăcu nici armatei, nici senatului, nici poporului, și de aceea Romaniî îndoindu-și armatele le dădură sub comanda lui Terentiu Varon și Paulu Emiliu. Cestu din urmă voi a urma tactica lui Fabiu, inse imprudentulu Varon gândindu a termina resbelulu prin o singură lovitură, atacă pe Anibal lungă Cane, în Italia sudică. Necăutându că Romaniî erau indoitu mai mulți de câtu Cartageneniî, ei fură bătuti așa cum n'au mai fostu pene atunci: peste 50,000 de omeni remaseră pe câmpulu de bataie, între cari 100 de senatori și consululu Paulu Emiliu. Acestu înfrângere deslipi de Roma totă Italia sudică, dar nu descuragea pe Romani cari sciura a-și susține fermitatea caracterului și demnitatea. Varon, causatorulu acestei nenorociri, fu primitu cu triumfu de senatu și gratulatü pentru că nu s'a indoitu nici cum despre salvarea republicei. Deși pe fie-care minutu se acceptă inimiculü la porțele Romei, nemine inse nu gândia la pace, ci toți se pregatiau a apera cetatea pene la extremitate. Cu tote aceste Anibal, temându-se de o resistință desperată și avându-și armata obosită, nu merse asupra Romei ci se abatu în Campania, unde și iernă la Capua.

Repaosulu de la Capua fu funestu pentru Anibal: din armata ce adusese în Italia, cea mai mare parte perise în bătălie, remașița era cu totul slabă. De aceea elu ceru ajutoriu de la Cartaginea, inse inimiciu lui înduplecară poporulü a-i respunde, că dacă elu esagerază succesele se, atunci nu trebuie a i se da ajutoriu ca unu înșelătoriü, era dacă în adevëru este triumfătoriü, atunci n'are necesitate de ajutoriu. In acestu extremitate Anibal voi a înarma contra Romei Syracusa, inse; și în acesta nu isbuti. Consululu Marcelu ilu bätü, trecü

Cane

în Sicilia, și după ună asediū de două anī luă Syracusa, necăutându la mașinele destructoare ale faimosului matematicū Archimede. Lipsindu-se și de acestū ajutoriū Anibal chiamă pe frate-seū din Spania, inse și Asdrubal perī într'o bătăliă cu Romanii și numai capulū seū fu trāmisū de Romanī în lagērulū lui Anibal. Acesta cerū din nouă ajutorū la Cartaginea, dar totū în deșertū.

Intre acestea noroculū trecū în partea Romanilorū: căderea Syracusei li dādū érași tótă Sicilia, érá junele și talentosulū consulū Scipion, alungându pe Cartageninī din Spania, se decise a stremuta resbelulū în Africa, unde găsi de aliatū pe Massinissa regele Numidiei. Progresele Romanilorū în Africa fură fórte repeđi: tóte porturile și polițiile africane li se supuseră, și téma strebătū pēnē în Cartaginea. În acestū momentū Cartageninī și-aduseră aminte de marele Anibal, și-lū rechemară din Italia. Cartageninī cereaū o bătăliă definitivă carea și urmā lungă Zama, nu departe de Cartaginea. Mai înainte de bătălie comandantiī avură o întrevedere. Anibal cedă Romanilorū Sicilia, Sardinia și Spania; inse condițiunile eraū pré târđiū propuse; Scipion đise: „Arma va decide dacā Roma seū Cartaginea trebue să domnescă universulū.“ La Zama Anibal fu învinsū. Invingētoriulū Scipion finī resbelulū alū duoilela punicū prin grele condițiuni pentru învinși. Cartageninī trebuiaū să renuncie la tóte cuceririle făcute afară de Africa, să de Romanilorū tóte vasele de resbelū, să întórcă prisionierī fōră rēscumpérare, să nu întreprindā nici un resbelū fōră învoirea poporului romanū, și în fine să plătēscă Romanilorū 10,000 de talanți în timpū de 50 de anī (202).

3. Resbelulu contra regelui Macedoniei, și sfaramarea regatului Syriei. După îngiosirea Cartaginei, rivala cea mai mare a Romei, senatulū romanū își îndreptă armele contra regelui Macedoniei, Philippū III,

care agiutase pe Anibal în ală doilea resbelū punicū. Romaniū învadară Macedonia (199), inse făcură puçinā ispravă, și resbelulū se prelungi doui ani, pēnē cândū conducerea lui fu încredințată celui mai abilit generalū T. Q. Flamininū, care *sciă a fi vulpe și leū* după împregiurări. Elū alungă pe Philippū din Epirū unde se retrăsese, îi răpi Phocida și Eubea, menajă populațiunile în trecerea sa tratându-le ca unū liberatorū, căpētă alianța Beotienilorū și a Acheenilorū, și urmărindū pe Philippū în Thessalia îlū bătū în șesurile de la *Cynoscephale*, unde din cauza pozițiunii terenului nu putea opera falanga macedonēnă. Philippū fu nevoitū a renunția prin tratatū la tōte posesiunile ce le avea afară din Macedonia, a da flota, a împrăscia armata, a plăti cinci sute de talanți, a promite unū tributū anualū, a se angaja de a nu face vre unū resbelū fōră autorisarea republicei, și a da pe fiulū seū Demetriu ca ostaticū la Roma. Grecii veseli de sdrobirea Macedoniei, singurulū statū care i-ar fi pututū apēra, sbucniră într'o bucurie nebunā când Flamininū, în numele poporului romanū, proclamă la jocurile istmice libertatea tuturorū Grecilorū.¹ Armata romană eși în adevērū din Grecia, inse Flamininū lāsă pretutindenea semēnță de ură și discordii. Etolienii simțiră cei ântēi ce insemnă libertatea proclamată, și incepură a negoția cu Antiochū celū Mare, regele Syriei, chemândulū în grecia. „Călărimea noastră,

Cynoscephale

¹ In timpulū cândū mulțimea eră adunată în stadiū pentru jocuri, strigătorulū publicū se înaintă și impunēndū tăcere prin sunetulū trompetei, cei acestū decretū: *Senatulū romanū și consululū T. Q. Flaminin, învingēndū pe Philippū și pe Macedoneni, declară liberi, scutiți de imposite și capabili a se guverna după legile politiei lorū, pe Corinthienii, Phocidienii, Locrienii, Eubeeni, Acheeni, Phthioti, Magnetii, Thessalienii și Perhebi.* Acestū anunțū alū libertății fu salutată chiar de la antelele cuvinte cu aplause generale, în câtū mulți nu-lū putarā auzi, eră cei mai mulți nu-lū puteau crede părănduli-se unū visū. Se cerură

ii ȃiseră ei, este aceea ce a cãstigatũ victoria de la Cynoscephale; Roma va vidé în curõndũ cã pe cãtũ suntemũ de preȃioși ca amici, pe atãtũ suntemũ de periculoși ca inimici.“

Antiochũ primise în statele sale pe puterniculũ și inteligentulũ inimicũ alũ Romei Annibal, care dupã bãtãlia de la Zama vol, în urmãrirea eternului seũ planũ, a redica Asia contra Romei. Plinũ de ambiȃiune și vanitate, regele Syriei primì propunerile lui Annibal, înse n'avũ curagiulũ a urma și planulũ ce-i propuse; și astũ feliũ în locũ de a ataca pe Romanii în Italia, elũ se duse în Grecia unde ilũ chemaserã Etolienii. Alungatũ de la Termopyle fãrã a sta la luptã, Antiochũ fugi în Asia unde Luciu Scipion ilũ urmãri cu armata. Bãtãlia ce-i dãdũ la Magnesia fu un jocũ sãngerosũ pentru legiunile romane, cu tõtã inferioritatea numerului lorũ. Antiochũ fu constrinsũ a plãti Romanilorũ unũ tributũ anualũ, a ceda tõtã Asia anterioãrã pêne la muntele Taurũ, tõtã flota și pe Annibal. Numãi condiȃiunea din urmã n'o putũ împlinì, pentru cã Annibal fugi în Bitinia unde, urmãritũ de ura Romanilorũ și pããsitũ de patrie, se otrãvi.

4. Supunerea Macedoniei și a Greciei. Philippũ III indignatũ de pretenȃiunile arbitrare ale Romei cautã a-și repara perderile preparãndu-se cu încetulũ și mai cu prudenȃã pentru o nouẽ luptã. Elũ se aliã cu popõrele barbare, începũ a aduna bani și a-și esercita seriosũ armata. Inse elũ muri în miȃloculũ acestorũ pre-

cetirea decretulã de adoa-õrã, și dupã ce strigãtorulũ ilũ repetã în o tãcere profundã, aplausele și aclamaȃiunile furã aša de sgomotõse în cãtũ unele din paserile ce sburaũ pe deasupra ameȃite de acestũ sgomotũ, cãdãrã în miȃloculũ mulȃimii. Iosũși Flamininũ erã se fie înãdũșitũ prin buchetele de flori ce i se aruncaũ și prin indesueala mulȃimii spre alũ videa și saluta.

POLYBE, *Analecta*, lib. XVIII, 29.

(Nota editorului)

gătiri, lăsându-și fiul Perseu ca clironomie ura în contra Romanilor și speranța de a-și resbuna. Perseu lucră șese ani la complectarea pregătirilor părintelui său: se înțelese cu Thessalia, Epirul, Illyria, Thracia, Rhodosul, Grecii din Asia, regiile Syriei și a Bitiniei, și chiar cu Carthaginea care primi noptea pe Ambasadorii lui. Aceasta era o frumoasă coalițiune contra Romei, compuse din toate popoarele pe cari ea le lovise și numai le amenințase; înse această coalițiune era slabă pentru că populațiunile ce o compunea se temeau așa de mult de Roma încât, cu totă dorința ce aveau de a o vedea învinsă, se fereau a o ataca, nefiind sigure de reușită. Ele susțineau pe Perseu, înse ar fi dorit să nu scie Roma. Succesul cu care Perseu apăsă trei ani Macedonia contra Romanilor încurajă pe aliații, și regele Illyriei se declară pe față pentru el. Poporul roman voind a termina o dată cu Macedonia și aliații ei, trăsese acolo pe Paulu Eriliu cu o puternică armată, care bătă definitiv pe Perseu la Pydna (168), sfărâmandu falanga cu legionarii sei. Nenorocitul rege fu prins cu tesaurile sale în insula Samothracia unde fugise, și împodobit mărețului triumf al lui Paulu Emiliu. Epirul fu pedepsit crud pentru agiutorul ce dădă lui Perseu: șeptedeci de cetăți fură sfaramate și 150,000 de locuitori vânduți ca sclavi. Macedonia fu împărțită în patru provincii declarate independente, dar oprinduli-se oricel relațiuni între ele, chiar și căsetoria. Câți-va ani înse mai târziu (148) fu redusă în *provincie romană*.

Căderea Macedoiei implu de spaimă totu orientul și Grecia resimți nemișlocitu această nenorocire. Amicii lui Perseu și ai libertății Greciei fură uciși, senatulul Etolienilor măcelărit, și o mie de Acheeni duși la Roma, unde ar fi murit cu toții dacă Caton n'ar fi reușit, după deuce ani, a capata pentru trei sute ce mai

Pydna

rămăseseră, *dreptul de a merge spre a se înmormânta în patria loră*. Acestia întorcându-se în Grecia escitară pe compatrioții loră la resbunare: liga aheenă fu restabilită, se numără două strategii și se începă resbelul; înse consulul Mumiū îi bătă lângă Leucopetra, și Corinthul, celū mai de pe urmă asilū al libertății grece, fu distrusū cu totulū din ordinulū senatului. Capodoperele artei grece fură transportate la Roma pentru înfrumusețarea templelorū, érá Grecia declarată provincie romană sub nume de *Achaia* (146).

5. Alu treilea resbelu punicu (151—156). Republica Cartaginenă, redusă la extremitate prin pacea de la finele resbelului alū dooulea punicū, începuse a se îndrepta, a-și repara perderile. Inse perderea ei érá decisă de multū deja în senatulū romanū, și se acceptă numai unū pretextū care se și ivi în curândū. Massinissa, lingușitorul Romanilorū, luă de la Cartagineni, fără nici unū dreptū, mai multe pământuri. Acestia se plâneră Romei. Senatulū trâmise spre cercetare la facia locului pe Stoiculū Caton, care termină procesulū în favorea lui Massinissa, și minunându-se de inflorirea și avuția Cartaginenilorū, se întorse la Roma și începū a striga necontentitū că, pentru esistența Romei Cartaginea trebuie dărîmată. Intre acestea Massinissa începū a ataca din nou pe Cartagineni, care eșindu-și din răbdare și ne aflândū dreptate la Roma, deciseră a se apăra singuri, prin care lucru nimiciră pacea închiată cu Romanii la finea resbelului alū dooulea punicū. Romanii primiră cu bucuriă acestū pretextū și trâmiseră o armată contra Cartaginenilorū. Acestia înspăimântați, trâmiseră ambasadori în lagărulū consulilorū romani cerëndū cruțare și promițendū a nu mai supăra pe Massinissa, consimțidū chiar a fi supuși Romanilorū. Consulii romani conveniră la pace cu condițiune ca Cartaginenii să li dea tôte navele, armele și aprovizionamentele militare; și

acésta fu împlinită. In fine consululă declară Cartageniloră desarmați voința cea mai de pe urmă a senatului: ei trebuiaă să ăsă din cetate, să o ardă pênîn temeliă și, dacă voiescū să existe, să-și construe o alta în întrulă Africei. Desperațiunea împinse pe Cartageni la luptă de mórte cu vicleni loră inimiză. Tótă cetatea se agită: toți arestați fură scoși din închisori, esilați rechemati, și toți se ocupară cu fabricarea mașineloră și a armeloră de resbelū; totū metalulă ce se află acolo se prefacă în arme; din acoperemēntele caseloră se făcură nave, érá din părulă femeiloră funii. Cu astū-feliū de pregătiri apērară Cartagenii bărbătesce cetatea loră. Scipion Emilianu asediă Cartaginea, și astū-feliū începū lupta între putere și desperațiune. Cândū inimiculă întră în cetate fu nevoitū a lua cu saltū fie-care casă și fie-care colțiū de casă, apărate cu eroismū de desperați Cartageni. Cândū Scipion ordonă a da focū cetății, bătrâni, femeile și copii se sinuciseră prin case și în trempluri pe mormintele părinților loră. Măreața Cartagină arse șeptespredece zile, și Scipion privindu-o se gândi la sórta Romei și-și aduse aminte de aceiași sórtă a Troiei și de versulă profeticū a lui Omeru: „Va veni cândū-va dioa și va perí sacra Troiă, va perí vechiulă Priamū și poporulă lanceforului priamū.“ Posesiunile cartaginenene fură declarate de provinciă romană sub numele de *Africa*.

6. Supunerea definitiva a Spaniei. Spaniolii își apērară independința mai cu îndērēncie de câtū tóte popórele, și resbelulă cu ei nu se întrerupsese încă de la alungarea Cartageniloră din Spania în timpulă resbelului ală duoilea punicū. La 146, Lusitani (locuitorii Portugaliei de astă-đi) își aleseră de șefū pe păstorulă Viriatū, și resculară contra Romei tótă peninsula. Șese ani se luptă Viriatū cu mare eroismū contra tuturoră puteriloră romane din peninsulă, și s'ar fi lup-

tată și mai multă dacă n'ar fi fostă trădată. După elu politica Numața se mai apără de ce anî contra Romanilor; în fine fu luată și arsă, ăra locuitorii periră toți sub ruinele ei.

TIMPULU REVOLUTIONARU

I. STAREA REPUBLICEI LA INCEPUTULU ACESTUI TIMPU.

1. Intinderea republicei romane și relațiile ei cu popoarele supuse. Pe la 130 a Chr. republica, fiindă periodulă resbelorū mari, posedă mai tôte țermurile și insulele mării Mediterane. În Europa posedă trei peninsule: grăcă, italiană și spaniolă; în Asia, Siria și Asia Mică; în Africa, provincia Carthagena; Egyptulū și Nubia se află sub influința și tutela Romei, Remănea încă de cuceritū Galia Transalpină și Pontulū.

După inegalitatea drepturilor cetățenilor, tôte posesiunile romane se împărțiau în douē părți: Italia și Provinciēle.

Sub Italia se înțelegea tōtă peninsula spre sudū de la riurile Macra și Rubicon, acăreia locuitorii se bucurău de nisce drepturi mai mari de cătū locuitorii provinciēlorū afară din Italia. În privirea gradulū dependenței de Roma, tôte polițiile Italiei se împărțiau în trei clase.

1° Municipiēle, a căroră locuitorii se bucurău de tôte drepturile de cetățenū romanū politice și civile, și-și aveau guvernământulū lorū propriū, compusū d'intr'o adunare, senatū și magistrați ca și la Roma.